

A MAGASINET

UKETILLEGG TIL AFTENPOSTEN
NR. 44 31. OKTOBER 1964

Vår meddelelse
om hvem har
og hans reportasje i lektur
finder man inne i bladet. Øverst
Isbryteren og seilfangeren «Nor-
varg» i pakkisen, bare noen
hundre kilometer fra Nordpolen.
Nederst: Mergentåken ligger tung
over Ny-Ålesund på Svalbard.
Foto: Einar Fr. Nagel-Erichsen.

GI DEM ÆRES- PENSJON!

Jeg kjempet ikke min og mine barns sak alene. Min sak var alle norske sjømannsenskers sak. Derfor satte jeg så meget inn på å få bragt den til høyeste instans, sier fru Foyen. (Foto: Jan A. Martinsen).

Det ble ingen ærespensjon krigsinvalidene fikk for snart 20 år siden. Så lavt vurderte vi høyverdige menneskelige egenskaper som innsats og offervilje, liv og helse, frihet og selvstendighet for land og folk at vi sneiet dem av med en nådeskilling

AV JORUNN JOHNSEN

Krigspensjoneringsloven kommer opp til behandling i Stortinget i høstsesjonen, etter at proposisjon nu er fremsatt av Regjeringen. A-Magasinet har i den anledning intervjuet to menn, som etter krigen fikk sin invaliditet fastsatt til henholdsvis 50 og 80 prosent. For et års tid siden, da det ble foretatt en nyvurdering av invaliditetsfastsettelsen, fikk de sin invaliditet redusert med ca. 20 prosent uten at det ble tatt ringeste hensyn til at jo lenger et menneske har hatt en invaliditet å kjempe med, jo mer er reserver og arbeidsmuligheter blitt redusert og kreftene utfappet. Krigsinvalidforbundet protesterte mot reduksjonen. Gjennom sjefen for Hæren er Forsvarets øverste ledelse blitt interessert. Og på sentralt hold har det vært diskutert hva Forsvaret eventuelt vil kunne gjøre forat krigsinvalidene ikke skal få sine økonomiske kår forverret.

DA Harry Lilleåsen ble demobilisert etter krigen, fikk han en invalidepensjon på 78 kroner måneden. Han var 20 år gammel og hadde syv dager før krigens slutt mistet et ben under minerensning i Finnmark. Han kom hjem fra vansjøklinikken i Stockholm med protese og en betent og verkende benstump. Invaliditeten ble satt til 50 prosent.

Da Odd Westgård kom ut fra Rikshospitalets nevrologiske avdeling etter et mer enn fire-årig sykeleie i juli 1944, ble pensjonen satt til 130 kroner. Han hadde fått et streifskudd i hodet under kampene i Haugsbygd, hjernen var rammet og høyre side totallammet. Senere livnet den såpass

til igjen at invaliditeten ble satt til 80 prosent.

Vi minnes store ord og fagre løfter om hvordan innsatsen skulle belønnes, om hva vi skyldte dem og hvor godt de skulle få det, disse som hadde skaffet oss freden og sikret oss friheten. Men da frigjøringen kom og vi sang og danset oss gjennom gledens uforglemmelige somner, hadde vi glemt både innsatsen og offerviljen. Vi hadde glemt hva friheten hadde kostet og hvem som hadde betalt den. Og da regnskapet omsider ble gjort opp, ble innsatsen, offerviljen og friheten vurdert så lavt at mangen ung-gutt som tok lærdom av det, idag kan resonnerne som så:

De to skomakermestere, Odd Westgård og Harry Lilleåsen, fotografert i Westgårds hjem. Ingen kan se på dem at de er invalider. De bærer ikke sine skrapeligheter til skue. Og selv ikke krigsinvalidenes hårde skjebne har klart å knekke deres humor. (Foto: Per Svensson).

— Ikke ut, om vinokengang skulle bli angrepet —

I høst en gang skal krigspensjoneringsloven revideres. Og det tør ikke bare være på tide å spørre om fine menneskelige egenskaper som pliktfølelse, ofervilje og innsatsvilje fortsatt skal vurderes så lavt som pensjonsansatsene bærer bud om! Det tør også være på høy tid å spørre om et folk og en nasjon kan være tjent med at frihet og selvstendighet offisielt skal være så lite verd; om her ikke må en radikal omvurdering til, hvis vi fortsatt skal bevare evnen til å skjelle mellom det som er høyverdig og det som ikke er det, mellom det som gir oss et menneskelig nivå og det som ikke gjør det!

ARESPENSJON er et ord som ofte har vært nevnt i forbindelse med krigspensjoneringen. Det ble ingen ærespensjon. Det ble snarere en nådeskilling, hvis verd mange har følt det dypt nedverdiggende å måtte krangle om. Det er en hokring med verdien som aldri gjøres straffet. Men der er full anledning til å si fra at dette må stoppes, når saken senere ihøst kommer opp i Stortinget.

VI har ca. 2400 krigsinvalidere i Norge, derav 600 militære. Den siste gruppen representerer mennesker med amputasjoner og hodeskader, mennesker som ikke kunne fortsette i det militære, men måtte finne seg et annet yrke. Var de 20-åringene som Harry Lilleåsen, måtte de se seg om

etter en beskjeftigelse som kunne passe for en invalid. Var de blitt 30 som Odd Westgård, måtte de omstilles og omskoleres. Og de fikk stole på eget skjønn og egen evne. De kunne ikke sette seg ned og vente på et attføringsinstitutt, som iallfall i Westgårds tilfelle ennå ikke eksisterte.

Når vi har valgt disse to som eksempler, er det fordi de ikke, som så mange andre, fikk psykiske skader med redusert initiativ og redusert tiltakslust. Fordi de ikke er blitt bitre og går omkring og klager, men nøkternt og veloverveiet legger sakene frem om hvordan de har klart å skaffe seg og sine et levebrød.

Krigen var all right, sier de, risikoen for å bli drept eller såret måtte vi ta, men når jobben er gjort, skal regningen betales! Og når så positive mennesker tross alt har hatt så mange vanskeligheter, forstår man bedre hva de må ha hatt å kjempe med som fikk skader som reduserte den fremdrift og den selvtilitt disse to i mange år har hatt å øse av.

Vel — Harry Lilleåsen og Odd Westgård så ikke noen annen mulighet enn å gå invalidens vanlige vei og bli skomaker. Idag kan de begge si at for den som hadde dårlige ben, var veien gal. En skomaker sitter ikke lenger. Yrket er blitt så maskinelt at han står. Det betyr en uforsvarlig belastning og en helt utilrådelig slitasje på svake lemmar og en tilsvarende kompensering fra friske lemmers side, som fører til anspenhet, skjevhet og redusert balanse. Det krever unenne-

skelig slit i sesongene og et langt hårdere press enn en invalid uten straff kan tåle. Og det påtvinger sin utøver lange, virkeløse perioder, som gir økonomiske bekymringer og tar på nerver og humor.

DET er 10 år mellom Lilleåsen og Westgård. Men de er ikke bare yrkeskolleger. De er venner. Mennesker av samme fine, ranke støping. Intelligente, pliktoppfyllende menn som bet fra seg i krig og som i fred har slitt seg frem til selvforsørgelse. Og veien dit må for invaliden fortone seg steil og stenet som en eneste lang motbakke. Kvalitetsmessig er de av samme høye standard. Positive og innsatsvillige og så anerkjennende overfor andre at de stadig kommer tilbake til hva de skylder konene.

— Det er ikke lett å være gift med en invalid, og få ekteskap har hatt større tilbøyelighet til å ende i skilsmisse enn krigsinvalidenes. Men våre koner har vært våre aller beste støtter. Desto blifre er det å vite at hvis vi skulle dø av annen årsak enn vår krigsskade, sitter de der uten rettmessig krav på pensjon!

Let kan ikke livet ha artet seg for noen av dem. Men de klager som sagt ikke. Lilleåsen, som bestemte seg for en treårig yrkesutdannelse, søkte om et opplæringslån på 5000 kroner, men fikk nei med den begrunnelse at «når han ble skomaker, kom han til å tjene så godt at han kunne forsvare å ta en kapitalutløsning i sin pensjon».

Han tok ut 7500 — kroner 2500 pr. år — og fikk til gjengjeld pensjonen redusert med 40 kroner pr. måned. For all fremtid —! Han måtte ta kapitalutløsning da han skaffet seg bil også. At en bil er et helt uunnverlig redskap for en mann, som er henvist til å skjøtte en forretning med et kunstig ben, synes vi er en selvfølge. Myndighetene syntes øyensynlig ikke det. Kanskje streift det dem ikke engang at det for en mann med kone og tre uforsørgede barn er sterkt betenkelig å gå til en slik kapitalutløsning. Skulle han en dag miste arbeids-evnen, er hans eneste inntekt varig redusert.

Man blir opprørt, når man hører hvordan Lilleåsen bodde i de fem første år av sitt ekteskap. Han giftet seg i 1947 med en ung pike, som han var forlovet med før han gikk i felten. De ble tilvist til små loftstom. 17 kvadrat. Og her ble deres tre barn født. Han var ingen hvem som helst. Han var en av våre frihetstjempere, en mann som frivillig hadde tatt seg over til Sverige, gått inn i polititroppene og vært med i kampene i Finnmark. Han var kommet hjem til fedrelandet med ett ben, to krykker og en serie operasjoner bak seg. Han hadde en benstump som senere ble forevist på kongress, fordi legen som behandlet ham, aldri hadde sett en så stygg og væskende stump. Kan det være mulig at Norge på det tidspunkt ikke eide noe bedre å by ham? Eller forstod ikke de som stelte med

Fortsett side 18

GI DEM ÆRES-PENSJON!

denslags, at her hadde de en mann, som var en langt, langt bedre bolig verd?

WESTGÅRD med sin halvt lammede side hadde det neppe lettere. Han er bare fæmelt. Han innskrenker seg til å fortelle at i hans første ekteskapsår, mens hans kone ennå arbeidet som serveringsdame, gikk det på «lappesystemet». Når han drog til sitt verksted kl. 6 om morgenen, sov hun. Det han ville henne, skrev han på en lapp. Når han kom hjem om eftermiddagen, var konen gått. Det hun ville ham, fikk han vite pr. lapp. I sesongen drog han hjemmefra kl. 6, kom tilbake ved 24-tiden og gikk igjen neste morgen kl. 6. — En mann som sliter slik Lilleåsen og jeg har vært nødt til å gjøre det i alle år, sier han, er så overtrekt at han ikke er til å snakke til, og han kan hverken være til glede for seg selv eller sine nærmeste.

— Og allikevel, sier Lilleåsen, er det slitets dager, som er de beste for oss begge. De gir oss ingen ledige stunder til fremtidsbetyrninger, ingen søvnløse netter, ingen tid til å kjenne efter hvor det verker og stikker mest. I døperiodene kjenner vi smerter overalt og vi spør oss selv hvor lenge vi klarer å holde det gående og hva der skal bli av kone og barn, når vi en dag er borte. Nettene er søvnløse, dagene fylt av betymringer og penger blir det så altfor lite av.

La oss nok en gang presisere: Når tilværelsen fortøner seg sann for disse to, hvordan må den så ikke føles for dem, som krigsskaden berøvet pågangsmotet og innsatsviljen?

Lilleåsens og Westgårds krigspensjon ble, som loven foreskriver, fastsatt på grunnlag av den inntekten de hadde i 1939, den sannsynlige inntekten de ville hatt idag, om de ikke var blitt skadet, og invaliditetens størrelse. Men Lilleåsen var 15 år i 1939. Og Westgård arbeidet som gartner og fikk størsteparten av lønnen i naturalier. Den første skal idag lide på grunn av sin ungdom, den siste på grunn av et spesielt lønningssystem. De får utbetalt henholdsvis 585 kroner og 983 pr. måned, skatten ikke fratrukket. Meget er det ikke for en henholdsvis 50 og 80 pst.'s invalid med kone og tre uforsørgede barn. Men mindre skal det bli. Efter en nyvurdering i 1963 ble krigsofrernes invaliditetsfastsettelse gjennomsnittlig redusert med 20 pst.

Vel skal ikke pensjonen reduseres i kroner og ører. Men den skal holdes unna den nominelle oppgang som prisstigningen skulle tilsi.

— Maken til slag har jeg ikke fått i de 19 år jeg har vært invalid, sier Lilleåsen. Og Westgård nikker samtykkende. — Vi har et fundamentalt galt syn på krigsinvaliditet i dette landet, sier de. — Folk forstår ikke at våre krefter uttappes efterhvert, at vi mangler reserver, at våre arbeidsmuligheter reduseres år for år og at fremtiden derfor synes mer og mer usikker.

— Idag, henholdsvis 40 og 50 år gamle, er vi blottet for overskudd, for gnist, for optimisme. Vi sliter for hårdt, sier legene. Men hvorfor sliter vi? For å kunne gi våre barn en bedre start i livet enn den vi selv fikk. Vi holder dem på skoler. Vi er nødt til å holde bil for å kunne klare vårt arbeide og er likeledes nødt til å ta de økede utgifter våre myndigheter stadig pålegger invalide yrkesutøvere. Vi har innskuddsleilighet og hytte. Vi mener at en familie, som er nødt til å ha en invalid i huset, skal ha kompensasjon i form av et hyggelig hjem. Hytten har vi reist ved barnas, konens og egne anstrengelser. Vi har ikke fått noe gratis. Alt har vi slitt oss til. Men slitet har gitt oss et sted hvor vi kan slappe av, feriere i stillhet og fuglesang, komme til krefter og nyde samvær med våre. Skulle det være for meget?

Som alle andre krigsinvalider føler også disse to seg forurettet over pensjonsgrunnlaget, som de mener er satt altfor lavt. Lilleåsen var for ung til å ha noen inntekt i 1939. Det har for alltid gitt ham en for lav pensjon. Men han var ikke for ung, da det i 1944 dreiet seg om minerensning. En 40-åring skulle hatt jobben, men Lilleåsen ble sendt nettopp fordi han var så ung og fordi han samtidig var en dyktig skiløper. Det har for alltid gjort ham til invalid.

Ikke mindre forurettet føler de seg over å få invaliditetsfastsettelsen redusert, når handicapet tvert om melder seg med økende styrke for hvert år som går. Lilleåsens protese har slitt på ryggen. Smerter og et væskende sår er han aldri kvitt. Når Westgård står ved maskinen, legger han for å beskytte sin delvis lamme side, all vekt på den friske. Han må stå ansent, med krumme tær for å kunne holde balansen og er blitt skjev av den hårde belastningen.

De peker — og dette gjelder også samtlige krigsskadede — på det ubehagelige i å skulle bli stilt på linje med fødte invalider.

— De siste innretter hele sitt livsløp efter sin invaliditet. Vi var ute på engangsjobb. Invaliditeten rammet oss som et sjokk, endret hele vår livsbane og akkrevet oss en hård og pinefylt omstillingsspross. En bedring av våre kår får ingen konsekvenser for andre enn våre 600 krigsskadede.

De opponerer, fremdeles på samtlige vegne, mot alle som trår at de får så meget og har det så godt. Hver gang krigspensjoneringen har vært oppe til behandling i Stortinget, har avisene offentliggjort pensjonsgrunnlagene uten å tilføye at ingen får dem. De får bare visse presenter av dem!

De protesterer på egne og kollegers vegne, mot usikkerheten, bekymringene, det altfor hårde slitet, som de alle sammen idag betaler med svekket almentilstand og reduserte krefter. Selv er de unge ennå. 40 og 50. Men de ser allerede med gru mot alderdommen. De hater tanken på å skulle tilbringe den i rullestol.

Men det er selvsagt ikke bare seg selv de har tenkt på i disse slitets år. Der var andre, som hadde det enda vanskeligere, hvis sak de måtte tale. Og for å gi den tyngde, ble Krigsinvalidforbundet stiftet. Det skjedde i sene kveldstimer på Westgårds verksted.

— Vi opplevet, forteller de, at krigsinvaliders hustruer kom til oss, når mennene var blitt så dårlige at de for resten av livet ville være bundet til sengen og sa: Her er to par sko. Kunne dere skaffe oss noen kroner ved å forsøke å få dem solgt? Fortalte det oss ikke klart og tydelig at her, om noe sted, trengtes den styrke, som samhold alene kan gi?

— Gikk dere ut igjen, om dere var friske og der nok engang ble spørsmål efter dere?

— Vi gjorde vel det! Der er nå engang noe som heter plikt... og noe som heter frihet og fedreland. Særlig godt har vi det ikke idag. Men adskillig verre ville vi hatt det, om vi hadde sviknet den gang landet trengte oss.

LILLEÅSEN og Westgård gjorde sitt, da de stiftet Krigsinvalidforbundet for å varetta egne og kollegers berettigede interesser. En kvinne, Alfhild Foyn i Tønsberg, gjorde litt av en bragd for å sikre sjømannsenkene hva de måtte ha krav på.

Hennes mann, maskinsjef Arnt Foyn på 16 000 tonneren «Barfonn», ble torpedert i 1941, lå fire år på hospital på Island, kom hjem med «Galtesund» i juli 1945 — ikke en bil var møtt frem

på bryggen for å frakte dem hjem — og fikk en pensjon på 190 kroner pr. måned. Mannen hadde kone og tre uforsørgede barn. Han døde tre år efter. Rederiet har hun ingenting å bebreide.

Da fru Foyn kom til trygdekassen for å melde begravelsen, fikk hun følgende beskjed: Dette er siste gang De får pensjon efter Deres mann!

Fru Foyn henvendte seg til Rikstrygdeverket. Hennes mann hadde vært maskinsjef siden 1926. Han var en av den norske handelsflåtes høyt betrodde menn og hun mente at hun måtte ha berettiget krav på en pensjon. Men Rikstrygdeverket sa ikke bare nei. Det viste seg totalt uinteressert. Fru Foyn anla sak, tapte ved byretten og førte saken videre ved lagmannsretten.

— Det var jo ikke bare mine egne interesser det gjaldt, sier hun. — Var jeg blitt nektet pensjon, ville samtlige av landets sjømannsenker bli det. Jeg måtte tenke for dem alle og handle for dem alle. Og heldigvis: Lagmannsretten tilkjente meg pensjon. Rikstrygdeverket appellerte til Høyesterett. Og jeg var atter heldig: Høyesterett støttet opp om lagmannsrettens avgjørelse. Da var syv år gått siden min mann døde. I mellomtiden hadde vi fått sjømannspensjonen og jeg fikk mellomlaget mellom Rikstrygdeverkets anslag og sjømannspensjonen. Og for de 7 årene fikk jeg 15 000, derav hadde vi fått 6000, mens min mann levde.

Heller ikke fru Foyn satte seg ned med hendene i skjødet, da hennes mann kom hjem og de alle skulle leve av 190 kroner pr. måned. Hun tok nattevakter på sykehuset og drev i et par år en liten delikatesseforretning, inntil det ble for vanskelig å skaffe råstoff. Da mannen var død og de to eldste gikk i handelsgymnasiet, tok hun den minste, 11-åringen, med seg og styrte i et år huset for en engelsk familie, mens barnet gikk på engelsk skole. Hun kom hjem til lagmannsrettssaken og påstår at hun vant den først og fremst fordi professor Georg Waaler opptrådte i retten som medisinsk sakkyndig. Han sa, da han hadde sett gjennom papirene: Ta det med ro fru Foyn. De står helt på rettens side. Skulle De tape økonomisk, kommer De iallfall til å vinne moralsk!

Idag har fru Foyn en pensjon på 700 kroner pr. måned, kr. 537.50, når skatt og trygdekasse er trukket fra. Det skal man være tusenkunstner for å klare seg med, når man har stort hus og en deilig have å pleie og vedlikeholde. Men fru Foyn vet råd. Hun gjør hva mange friske enslige burde gjøre henne efter: hun sitter barnevakt for venners og slektningers små. Og når ektepar reiser utenlands for noen uker eller mer, rykker fru Foyn inn og tar seg av barna.

— Jeg får penger for det, sier hun. — Jeg får gratis kost og det beste av alt, jeg får anledning til å stelle om og hygge for de vesener jeg setter aller mest pris på: Barn i alle aldre! ●